

УНИВЕРСИТЕТ ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ И
ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

БЪЛГАРСКИ ФОРУМ ЗА МЕЖДУРЕЛИГИОЗЕН
ДИАЛОГ И СЪТРУДНИЧЕСТВО

ХАРМОНИЯ В РАЗЛИЧИЯТА

СБОРНИК С ДОКЛАДИ

Научна конференция
„Хармония в различията“

София, 8.12.2023

ХАРМОНИЯ В РАЗЛИЧИЯТА

Сборник с доклади

от Научната конференция
Хармония в различията
София, 8.12.2023

Съставители
Жоржета Назърска
Светла Шапкалова

Академично издателство *За буквите – О писменехъ*
София, 2023

Сборникът с доклади и съобщения се издава според работната програма на проект *Организиране на Научна конференция „Хармония в различията“* ПЧФНП-2023-03, финансиран по Наредбата на МОН за условията и реда за оценката, планирането, разпределението и разходването на средствата от държавния бюджет за финансиране на присъщата на държавните висши училища научна и художественотворческа дейност.

Всички доклади са изцяло авторски и се публикуват без намеса от страна на съставителите. Изразените мнения са на авторите.

Всички права запазени. Никоя част от тази книга не може да бъде използвана с цел разпространение или да се възпроизвежда с каквито и да било средства (графични, електронни или механични, вкл. фотокопиране, заснемане, запис на пента, или всяка друга система за съхранение и извличане на информация), без предварителното разрешение в писмена форма на издателя, съставителите и авторите, освен в случаите на цитиране на отделни части в критични материали и/или рецензии.

HARMONY IN DIVERSITY

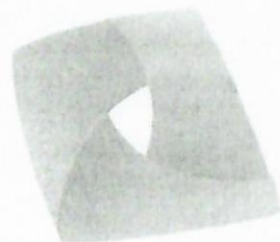
Collection of Papers from

the *Harmony in Diversity* National Conference
Sofia, 8.12.2023

Editors

Georgeta Nazarska and Svetla Shapkalova

Университет по библиотекознание и информационни технологии/
University of Library Studies and Information Technologies
Български форум за междурелигиозен диалог и сътрудничество/
Bulgarian Forum for Interreligious Dialogue and Partnership

**НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ ХАРМОНИЯ В РАЗЛИЧИЯТА/
HARMONY IN DIVERSITY NATIONAL CONFERENCE**

по случай 10 декември –
Международен ден за правата на човека/
in occasion of the International Human Rights Day –
10th December

8 декември 2023/ December 8th, 2023
СОФИЯ, УниБИТ/ SOFIA, ULSIT

Редакционен съвет

Ариф Абдуллах, д-р (ВИИ, България)
Костадин Нушев, доц. д-р (СУ „Св. Климент Охридски“)
Марсел Израел, д-р (Европейски съвет на религиозните лидери – Религии за мир, Испания)
Александра Куманова, проф. дпн (УниБИТ, България)
Костак Милков, д-р (Институт за вяра и култура, Северна Македония)
Мирослав Михалски, проф. дн (Богословска академия, Варшава, Полша)
Ирина Морозова, доц. д-р (Челябински държавен институт за култура, Русия)
Йомер Туран, проф. д-р (Близкоизточен технически университет, Анкара, Турция – Севернокипърски филиал)
Дейвид Хосафлок, д-р (Институт за албански и протестантски изследвания, Тирана, Албания)

Редакционна колегия

Жоржета Назърска, проф. д-р
Светла Шапкалова, гл.ас. д-р
Магдалена Гарванова, проф. д-р
Нина Дебрюне, доц. д-р
Диана Стоянова, доц. д-р

Съставители

Жоржета Назърска, Светла Шапкалова

Адрес на редакцията

УниБИТ,
1784, София,
бул. Цариградско шосе 119

Editorial Board

Arif Abdullah, Ph.D. (Higher Islamic Institute, Bulgaria)
David Hosaflook, Ph.D. (Institute for Albanian and Protestant Studies, Tirana, Albania)
Marcel Israel, Ph.D. (European Council of Religious Leaders – Religions for Peace, Spain)
Alexandra Kumanova, Prof., D.Sc. (ULSIT, Bulgaria)
Mirosław Michalski, Prof., D.Sc. (Theological Academy in Warsaw, Poland)
Kostake Milkov, Ph.D. (Balkan Institute for Faith and Culture, Northern Macedonia)
Irina Morozova, Assoc. Prof., Ph.D. (Chelyabinsk State Institute of Culture and Arts, Russian Federation)
Kostadin Nushev, Associate Prof., Ph.D. (Sofia University)
Omer Turan, Prof., Ph.D. (Middle East Technical University, Ankara, Turkey – Northern Cyprus Campus)

Editors

Georgeta Nazarska, Prof., Ph.D.
Svetla Shapkalova, Chief Asst. Prof., Ph.D.
Magdalena Garvanova, Prof., Ph.D.
Nina Debruyne, Assoc. Prof., Ph.D.
Diana Stoyanova, Assoc. Prof., Ph.D.

Editors

Georgeta Nazarska, Svetla Shapkalova

Editorial Address

ULSIT,
119, Tsarigradsko shosse,
Sofia, 1784, Bulgaria

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРИВЕТСТВИЯ	17
Георги Кръстев, директор на Дирекция <i>Вероизповедания</i> при Министерския съвет	19
проф. дн Ирена Петева, Ректор на УниБИТ	20
д-р Николай Нешев, председател на БФМРДС	21
д-р Марсел Израел, член на УС на <i>Европейски съвет на религиозните лидери – Религии за мир</i>	22
Равин Франсоа Гаре и Хафид Кардири – съпредседатели на Женевския духовен апел	23
Посланик за мир на ООН Давид Фернандес, постоянен наблюдател в Представителството на ООН, Женева	25
гл.ас. д-р Светла Шапкалова, председателка на Организационния комитет, УниБИТ	27

I. РЕЛИГИОЗНО МНОГООБРАЗИЕ

ВЯРА И КУЛТУРА

ПОЛУОСТРОВ АТОН, АРТЕМИДА-БЕНДИДА, СВЕТА ГОРА И ДЕВА МАРИЯ. ЗАЩО АРТЕМИДА-БЕНДИДА, А НЕ АРТЕМИДА <i>EULINOS</i> (ВЕЛИКАТА ПРЕДАЧКА) ИЛИ АРТЕМИДА <i>AGROTERA</i> (ВЛАДИЧИЦА НА ДИВАТА ПРИРОДА И НА ЛОВА)?	31
Валерия Фол	
МОРСКИ САКРАЛНИ ПРОСТРАНСТВА НА БИЗАНТИОН И МИТЪТ ЗА НЕГОВИЯ ПРОИЗХОД	50
Ваня Лозанова-Станчева	
АРХИТЕКТУРНИ АСПЕКТИ НА СЛЪНЧЕВИЯ КУЛТ В ТРАКИЙСКИТЕ КУЛТОВИ СГРАДИ ПОД МОГИЛЕН НАСИП	65
Адриана Сърбова	

ИСТОРИЯ НА РЕЛИГИИТЕ И ЦЪРКВИТЕ

ПОЛИФУНКЦИОНАЛНОСТ НА СТАРОЗАВЕТНИТЕ РОДОСЛОВНИ ТАБЛИЦИ	78
Ангел Василев	
ЦЕЗАРОПАПИЗМЪТ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА МАКЕДОНСКАТА ДИНАСТИЯ	92
Жоржета Илиева	
МАРИЯ ФРАНЦИШКА – ФЕЛИКСА МАГДАЛЕНА КОЗЛОВСКА – СВЕТИЦА И ПРОКЪЛНАТА	102
Мирослав А. Михалски	
ОБЗОР НА РЕГИСТРИРАНИТЕ РЕЛИГИОЗНИ ОБЩНОСТИ В РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЯ	117
Йован Йоновски	
ПРИМЕРИ ЗА СУФИЗЪМ В ОСМАНСКИТЕ АРХИВИ НА БЪЛГАРИЯ	126
Христо Тутунаров, Мая Махмуд	

МЕЖДУРЕЛИГИОЗЕН ДИАЛОГ

МЕЖДУКОНФЕСИОНАЛНО СЛУЖЕНИЕ И ОБЕДИНЕНАТА ЦЪРКВА НА КАНАДА.....	134
Александра Фол	
ЕДНА ИЛИ МНОГО: РЕЛИГИИТЕ КАТО ДУХОВНО БОГАТСТВО	145
Мирослав Бачев	
НЯКОИ ТРАДИЦИОННИ И МОДЕРНИ ФОРМИ ЗА УТВЪРЖДАВАНЕ НА МЕЖДУРЕЛИГИОЗНИЯ ДИАЛОГ	154
Калина Пейчева	

ФИЛОСОФИЯ И ПСИХОЛОГИЯ НА РЕЛИГИЯТА

ЕТИКО-ТЕОЛОГИЧЕСКИТЕ ИЗМЕРЕНИЯ НА КАНТОВАТА ПРАКТИЧЕСКА ФИЛОСОФИЯ	167
Цветелин Ангелов	
ДЗЕНБУДИЗЪМ И МИСТИЧЕСКО БОГОСЛОВИЕ	178
Севделина Николова	
ВЯРА И ИДЕНТИЧНОСТ: СРАВНЕНИЕ МЕЖДУ ПЪТЯ НА ВЯРАТА И ПЪТЯ НА РЕЛИГИОЗНАТА ПРИНАДЛЕЖНОСТ	186
Людмила Кирилова	
ЛЮБОВТА – МИСЛЕНА ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНО	193
Евгени Велков	
НОВОЗАВЕТНАТА ЛЮБОВ – ХАРМОНИЧНА ЦЕННОСТ В РАЗЛИЧНИ ИЗМЕРЕНИЯ	202
Светла Шапкалова	
РЕЛИГИОЗЕН КОПИНГ И ВЪЗПРИЕТ СТРЕС	213
Мария Иванова	

РЕЛИГИОЗНА ЕТИКА И БИОЕТИКА

ХРИСТИЯНСКИТЕ НРАВСТВЕНИ ПРИНЦИПИ ЗА ЧОВЕШКОТО ДОСТОЙНСТВО И ОСНОВНИТЕ ЧОВЕШКИ ПРАВА (БОГОСЛОВСКИ, АНТРОПОЛОГИЧЕСКИ, ЕТИЧЕСКИ И ПРАВНИ АСПЕКТИ)	227
Костадин Нушев	
БИОЕТИЧНИ НАГЛАСИ В СЪВРЕМЕНОТО БЪЛГАРСКО ОБЩЕСТВО.....	235
Магдалена Гарванова	

РЕЛИГИЯ, НАУКА И ТЕХНОЛОГИИ

РЕЛИГИОЗНА И НАУЧНА БЕЗКРАЙНОСТ	244
Николай Нешев	
ОПАСНОСТИТЕ ОТ ТЕХНОЛОГИИТЕ И ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ ПРЕД ДУХОВНИЯ ЖИВОТ НА ПРАВОСЛАВНИЯ ХРИСТИЯНИН.....	250
Ивайло Василев	
РАДИКАЛИЗАЦИЯТА И СОЦИАЛНИТЕ МЕДИИ	260
Христо Тутунаров	

РЕЛИГИОЗНО ОБРАЗОВАНИЕ И РЕЛИГИОЗНА ПЕДАГОГИКА

СТАЖАНТСКА ПРАКТИКА НА СТУДЕНТИТЕ БОГОСЛОВИ. НОВИ ВЪЗМОЖНОСТИ.....	269
Полина Спирова	
КОНКУРСИТЕ ЗА РИСУНКА НА РЕЛИГИОЗНА ТЕМАТИКА – ПРЕСЕЧНА ТОЧКА НА ОБУЧЕНИЕТО ПО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО И РЕЛИГИЯ.....	279
Николинка Климукова	
СЪВРЕМЕНОТО ОБУЧЕНИЕ ПО РЕЛИГИЯ В ОПИТ ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ЕТНИЧЕСКАТА И РАСОВА СТИГМА В УЧИЛИЩА С МУЛТИЕТНИЧЕСКА СРЕДА	287
Деана Атанасова	
БЕСАРАБСКИТЕ СЕМИНАРИСТИ, ОБУЧАВАЛИ СЕ В БЪЛГАРИЯ – ПРЕНОСИТЕЛИ НА ДУХОВНОСТ, ВЯРА, ЕЗИК И ТРАДИЦИИ ОТВЪД ПРЕДЕЛИТЕ Ъ, ИЛИ БУДИТЕЛИ НА РОДНА ЗЕМЯ?	295
Владислава Спасова Илиева	

II. ЕТНИЧЕСКО МНОГООБРАЗИЕ

ЕТНИЧЕСКИЯТ ДРУГ

ЕЗИКОВО-ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ОТНОСНО ФАМИЛНИТЕ ИМЕНА НА СЕФАРАДСКИТЕ ЕВРЕИ В БЪЛГАРИЯ	319
Марсел Израел	
ЕТНОМУЗИКОЛОГИЯТА В МОДЕРНАТА ПОЕЗИЯ? (ПО ПРИМЕРА НА ГРУЗИНСКАТА, ФРЕНСКАТА И АНГЛИЙСКАТА ПОЕЗИЯ).....	327
Тамила Давидадзе, Нана Мазмишвили	
ОБРАЗЪТ НА ДРУГИТЕ ЕТНОСИ И РЕЛИГИИ В БЪЛГАРСКИТЕ УЧЕБНИЦИ (1879-1944)	338
Тодор Мишев	

ЕТНОКУЛТУРНИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

БЪЛГАРСКАТА КОЛОНИЯ В ЦАРИГРАД	349
Ибрахим Карахасан-Чънар	
УКРАИНСКИТЕ ЕВРЕЙКИ В БЪЛГАРИЯ (КРАЯ НА XIX – СРЕДАТА НА XX В.): ТРАНСНАЦИОНАЛНИ ТРАНСФЕРИ И ИДЕНТИЧНОСТИ.....	361
Жоржета Назърска	
ВЛИЯНИЕТО НА ПРОМЕНИТЕ ПО ВРЕМЕ НА ПЕРЕСТРОЙКАТА ВЪРХУ ИМИГРАНТИТЕ, ПРИСТИГНАЛИ ОТ АРМЕНИЯ В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ 90-ТЕ ГОДИНИ НА XX ВЕК, И ТЯХНОТО АДАПТИРАНЕ СРЕД БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО.....	384
Жаклин Бодурова	

ЕТНОКУЛТУРНИ ПОЛИТИКИ И ПРАКТИКИ

ВЪЗПИТАНИЕ И ОБРАЗОВАНИЕ НА РОМСКИТЕ ДЕЦА В БЪЛГАРИЯ – ТРАДИЦИИ, СТЕРЕОТИПИ, ИНТЕГРАЦИЯ	400
Евгения Иванова, Велчо Кръстев	

СПЕЦИФИКА НА ЧЕТЕНЕТО НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК КАТО ВТОРИ ЕЗИК ПРИ УЧЕНИЦИ РОМИ (ТРУДНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД БЪДЕЩИТЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИ СПЕЦИАЛИСТИ).....	410
Христина Гергова	

III. КУЛТУРНО МНОГООБРАЗИЕ

ЧОВЕШКИ И ГРАЖДАНСКИ ПРАВА И СВОБОДИ

ДОБРОВОЛНОТО СБОГУВАНЕ С ПЕРОТО.....	425
Йорданка Захаријева, Рафие Демирова	
РАВЕНСТВОТО МЕЖДУ ПОЛОВЕТЕ В СРЕДНОТО И ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ НА ПОСТСЪВЕТСКИТЕ СТРАНИ (ПО ПРИМЕРА НА ОБРАЗОВАТЕЛНИТЕ ИНСТИТУЦИИ В ГРУЗИЯ).....	440
Лела Тавджиридзе, Нана Мазмишвили, Дали Доборджинидзе	
ПОНЯТИЕ ЗА ВЪЗРАСТОВА ДИСКРИМИНАЦИЯ.....	454
Мария Дишкова	
ПРАВНА ЗАКРИЛА НА ЖЕРТВЕТЕ НА ТРАФИК. ПРОЦЕДУРИ И АКТУАЛНИ ВЪПРОСИ В МЕЖДУНАРОДЕН И ВЪТРЕШЕН ПЛАН.....	463
Володя Златев	
МЕСТЕН МЕХАНИЗЪМ ЗА ПАРТНЬОРСТВО ПРИ ЗАЩИТА ОТ ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ В БЪЛГАРИЯ.....	478
Георги Милков	

ИНТЕРКУЛТУРНО ОБРАЗОВАНИЕ

АСПЕКТИ В КОНЦЕПЦИЯТА ЗА ПРИОБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ.....	495
Евгения Тополска	
ПРОБЛЕМИ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО КОНСУЛТИРАНЕ И СЪВЕТВАНЕ В ПОДГОТОВКАТА НА СОЦИАЛНИ ПЕДАГОЗИ В УНИВЕРСИТЕТА.....	506
Нели Бояджиева	
ВЪЗМОЖНОСТИ НА ДЕТСКИТЕ И МЛАДЕЖКИТЕ НЕФОРМАЛНИ ХУДОЖЕСТВЕНИ ТВОРЧЕСКИ ДЕЙНОСТИ ЗА СОЦИАЛНО ПРИОБЩАВАНЕ.....	517
Даниела Рачева	
ПРЕВАНТИВНО ПЕДАГОГИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА СОЦИАЛНАТА АДАПТАЦИЯ НА ДЕЦАТА В МУЛТИКУЛТУРНА ПРЕДУЧИЛИЩНА СРЕДА.....	528
Даниел Полихронов	
ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРЕДСТАВЯНЕ НА ИНТЕРКУЛТУРНОТО ОБРАЗОВАНИЕ В ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ.....	540
Илиана Димова	
ИЗУЧАВАНЕТО НА ФОЛКЛОРНИ ПРИКАЗКИ В НАЧАЛЕН ЕТАП – СРЕДСТВО ЗА ВЪЗПИТАВАНЕ НА ИНТЕРЕС КЪМ КУЛТУРАТА НА ДРУГИ НАРОДИ.....	551
Росица Пенкова	

МЕЖДУКУЛТУРНА КОМУНИКАЦИЯ

ИДЕНТИЧНОСТ И ПРИНАДЛЕЖНОСТ – РОЛЯ В ИЗГРАЖДАНЕТО НА УСТОЙЧИВ КОЛЕКТИВЕН ПРОЕКТ.....	562
Венцеслав Събев	

ТОЛЕРАНТНОСТ КАК ОСНОВА УСПЕШНОЙ РЕАЛИЗАЦИИ ДИАЛОГА КУЛТУР.....	571
Татяна И. Жаркова, Анна Ф. Латыш	
МЕЖДУКУЛТУРНА КОМУНИКАЦИЯ И МЕЖДУКУЛТУРНА КОМПЕТЕНТНОСТ. СЪВРЕМЕНИ ТЕОРЕТИЧНИ ВЪЗГЛЕДИ.....	580
Валя Симеонова	
ХАРМОНИЯ В РАЗЛИЧИЯТА, СВЪРЗАНА С КОМУНИКАЦИЯТА НА ДЪРЖАВИТЕ ОТ БАЛКАНСКИЯ ПОЛУОСТРОВ.....	588
Севда Накова	

КУЛТУРНИ ДИАЛОЗИ

УЧРЕДЯВАНЕТО НА СЪЮЗА НА НАРОДНИТЕ ЧИТАЛИЩА – ПРИМЕР ЗА ЕДИНСТВО В РАЗЛИЧИЕТО.....	596
Венцислав Велев	
РОМАНЪТ <i>ЛЕВСКИ</i> – ВЪЗХОДЪТ НА ЯНА ЯЗОВА И КРУШЕНИЕТО НА НЕГОВИТЕ ЕКЗЕКУТОРИ.....	608
Юлий Йорданов	
ЕКСПРЕСИЯ В ЦВЯТ. МАРИЕТА КОНОВА – ТВОРБИ, СЪЗДАДЕНИ В ПАРИЖ.....	617
Красимира Друмева	
ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД МЕДИИТЕ ЗА ПРЕДСТАВЯНЕ НА МАЛКИТЕ ГРАДОВЕ КАТО ТУРИСТИЧЕСКИ ДЕСТИНАЦИИ (ПО ПРИМЕРА НА ОБЩИНА ТКИБУЛИ В ОБЛАСТ ИМЕРЕТИ, РЕПУБЛИКА ГРУЗИЯ).....	626
Мая Брегадзе	

КУЛТУРА И ТЕХНОЛОГИИ

КЛЪСТЪРЪТ НА Е-БИБЛИОТЕКИТЕ НА СТУДЕНТСКОТО НАУЧНО ОБЩЕСТВО ПРИ УНИВЕРСИТЕТА ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ.....	636
Александра Куманова	
ХАРМОНИЯ НА ПОТРЕБНОСТИТЕ ОТ АВТОМАТИЗАЦИЯ ПРИ СОЦИОКУЛТУРНИ РЕШЕНИЯ.....	643
Лиана Гълъбова	
ЕДИНСТВО В МНОГООБРАЗИЕТО: ОБЯСНЕТЕ ТОВА НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ.....	656
Рашид Сухов	

КУЛТУРНО МНОГООБРАЗИЕ И ПОЛИТИКА

НЕУГАСНАЛА, ТЛЕЕЩА ЖАРАВА.....	665
Ангелина Пенева	
В ТЪРСЕНЕ НА СЪРДЕЧНИТЕ ГРАНИЦИ – ЦИВИЛИЗАЦИОННИЯТ КОД И ПРЕДСТАВАТА ЗА КУЛТУРНАТА ИДЕНТИЧНОСТ НА НОВА ТУРЦИЯ.....	681
Нихал Йозерган	

УЧРЕДЯВАНЕТО НА СЪЮЗА НА НАРОДНИТЕ ЧИТАЛИЩА –
ПРИМЕР ЗА ЕДИНСТВО В РАЗЛИЧИЕТО

Венцислав Велев*

THE ESTABLISHMENT OF THE UNION OF PEOPLE'S
COMMUNITY CENTRES – AN EXAMPLE OF UNITY IN DIVERSITY

Ventsislav Velev

v.velev@unibit.bg

Abstract: *The creating of the network of public reading centres originated at the beginning of 1856. The first three such centres (Svishtov, Lom and Shumen) were created in specific circumstances. These are the years of confirmation of Bulgarian self-consciousness, of activation of the struggle for education, culture and national and religious self-determination. Significant centres were created in Bucharest, Braila and Galats, as well as in Tsarigrad. Inevitably arising contradictions were quickly ironed out, so the creation of the General Union of cultural organizations becomes an invariable part of the community's history.*

Keywords: *community centers in Bulgaria (chitalishta), union, cultural organizations*

Изграждането на мрежата от народни читалища започва с възникването им в началото на 1856 г. Тези първи три читалища – свещовското, ломското и шуменското, се създават в специфична обстановка. Това са годините, когато в редица български селища започват процеси насочени към утвърждаване на българското самосъзнание, като част от националноосвободителното движение. Активизират се борбите за новобългарска просвета, култура, национална и религиозна самоопределеност, част от които е и оформилото се читалищно дело. Първите проявления на читалищна дейност са своеобразно отражение на настъпилите изменения живота на българите през тези години. Оформящата се нова българска интелигенция се отличава с повишено икономическо благосъстояние, което намира своето проявление и в желанието ѝ да потърси последваща изява от образователно и културно естество. Всичко това

оказва влияние и върху националното самочувствие, резултат от което са процесите свързани с борбата за национално освобождение. За много кратък период от време първите три читалища са последвани от нови, в различни селища. Като значими читалищни центрове се оформят и градовете Букурещ, Браила и Галац в Румъния, които са основните средища на българската емиграция. Важна роля започва да играе и Цариградското българско читалище, учредено през 1866 г. в столицата на Османската империя.

Запазените от тези години документи нагледно разкриват различни страни и отделни моменти, съпровождащи процесите по оформяне на мрежата от народни читалища. Прегледът им показва наличието на общи идеи за развитие, както и търсена специфика на всяко едно читалище. Възприемането на принципите за вътрешно самоуправление и самостоятелност и недопускане на чужди влияния се превръщат в основополагащи принципи, които се прилагат при учредяването на всяко ново читалище. Нуждата от единодействие обаче също изпъква като необходимост, което предизвиква поредица от дискусии. Забелязва се дори изостряне на отношенията между и в отделните читалища, както и при техните ръководства. На моменти повдигането на тези въпроси дори разединява част от читалищните дейци. Положителното е, че противоречията бързо се изглаждат. Ето защо въпросът за обединение и изграждане на общ съюз е неотменна част от читалищната история. Създаването на *Съюз на народните читалища* е процес, който търпи развитие и оказва съществено влияние върху обособяването на общата мисия и цели на читалищата. Единството и запазването на съществуващите различия са основен фундамент, на който се построява неговата философия и който продължава да е основен елемент и в съвременното развитие.

Учредяването на читалищата като самостоятелни институции на българския народ се превръща във важен елемент, подкрепящ формиращото се национално самосъзнание през втората половина на XIX в. Бързо увеличаващият се брой читалища, както и тяхното повсеместно разпространение, поражда необходимост от единодействие и координиране на действията. Нуждата от общ център, който да играе не само обединителна, но и ръководна роля, става видима. През първите десет години (краят на 50-те и началото на

* Проф. д-р Венцислав Велев – Университет по библиотекознание и информационни технологии, София/ Prof. Ventsislav Velev, Ph.D. – University of Library Studies and Information Technologies, Sofia (Bulgaria).

60-те год. на XIX в.) този въпрос не стои на дневен ред и не е обект на дискусия, защото това е период на създаване и утвърждаване присъствието на читалищата. Но скоро нещата се променят. По същество това е част от процесите, характерни за всички елементи на национално-освободителното ни движение, които по-късно намират своето най-пълно изражение във формирането на Българския революционен централен комитет. Запазените документи посочват, че идеята за единен ръководен център, който да създаде усещане за единност между всички читалища, спорадично за първи път се дискутира сред част от българската общност в Цариград, която през 1866 г. учредява свое читалище (Цариградско българско читалище). И това не е случайно. Тук е съсредоточена голяма част от българската интелигенция. Оттук се координират и действията по борбата за новобългарска просвета и църковна самостоятелност. Развоят на събитията обаче налага тези въпроси да вземат превес и да изместят другите, между които и читалищният.

Малко по-късно темата за обединителен читалищен център се повдига в средите на друга част от българската интелигенция, която е съсредоточена в Браила, където активна дейност развива учреденото в края на 1868 г. от българските емигранти народно читалище.

Инициативата се подема от Марин Дринов. Той възприема читалищата като важна народностна институция, която активно допринася за развитието на книжовната и научна мисъл. Ето защо виждането му е, че несъмнено читалищните дейци са сред тези, които ще спомогнат за утвърждаване мястото и присъствието в българския обществен живот на учреденото тук през 1869 г. Българско книжовно дружество (БКД). Според него налице е възможност българската интелигенция сама, посредством учредени от нея организации да популяризира своето присъствие, така че то да бъде видимо за всички. Той предлага БКД да се превърне не само в научен център, но и в такъв, който да координира усилията, насочени към подпомагане и развитие на българското просветно и културно движение. Именно в тази посока, като свързващо звено, той поставя читалищата, които вече не само са сформирани, но и са утвърдили престижа си в редица български селища. Дринов оценява, че ако училищата все още се борят с чужди влияния – най-вече с гръцкото, читалищата се очертават като независими, което ги прави значими и като таки-

ва са възприемани от всички българи. Освен това, те стават популярни и са приемани от османската власт. Разкриването им се приема още и като проява на самостоятелно изразено желание за съществуване от страна на българската общност. Неслучайно, както той посочва, учредители са представители на интелигенцията, както и на по-заможната част от населението. Всички те са носители на идеята за духовно и нравствено израстване, което е крачка към борбата за национално признаване. Ето защо именно читалищата не само представляват, но и се посочват като пример за съвкупност на *най-просветените и най-дейтелни представители на българското общество*, както и *духовен стожер на българщината*. На следващо място, разглеждайки дейността им, като много важен момент в нея, М. Дринов посочва, че *в читалищата в най-добра степен ще се съхранят традициите и самосъзнанието на българския народ, което може да се превърне в съществена тяхна чарта*. Но за постигане на това, нужно е да има единодействие в действията, които да бъдат насочвани в посока отговаряща на българските национални интереси. Самостоятелната инициатива за създаване на читалища следва да се насърчава, но и да се избягват неконтролирани действия. Всичко посочено неминуемо води до необходимостта те да имат общо ръководство, което да работи за постигането на важните за българите цели (Дринов, 1971: 259). За реализиране на тази си виждания Марин Дринов търси подкрепата и на Браилското българско читалище, което той предлага да обедини дейността си с тази на БКД. Най-вече поради неразбирателства между отделните дейци, както и противопоставянето на част от тях за подобно обединение, предложението не среща очакваната подкрепа и е изоставено. Вниманието се насочва основно към развиване на книжовна дейност.

Докато в емигрантските кръгове въпросите, свързани с институционализирането на читалищата, често отстъпват на тези за развитието на училищата, местните и религиозни общини, в българските селища нещата придобиват други измерения. Търсената от различни дейци подкрепа, свързана с изграждането на нови читалища, става все по-осезаема.

Запазените документи съдържат поредица от писма, в които се иска съдействие и се моли за споделяне на вече изработени учредителни документи. На 5 април 1870 г., по време на свое заседание,

членовете на ръководството на Цариградското българско читалище поставят на обсъждане въпроса за издигане престижа на читалището, което е нужно да се обособи не само като културна и просветна институция, но и като важен и значим за българската общност център. Всяко едно читалище има такава роля за общността, която го е създала. Но е нужно да се посочи едно, което да обедини останалите. Логично би било това да бъде Цариградското. В рамките на проведената дискусия се посочва, че още при учредяването му в читалищния устав е записано, че се създава не само местна организация, която поема да се *спомогне за разпространението на полезни знания*, а такава, която е призвана да работи в подкрепа на всички българи и техните сдружения, както и да поеме задачата да обедини общността в пределите на Османската империя. Ето защо цариградските дейци възприемат мисията си като обединители на читалищното дело. Това според тях е и следствие от вече организираниите от тях прояви в сферата на образованието и подкрепата за самостоятелна българска църква.¹ Всички са единни, че е нужно да се предприемат конкретни стъпки. Първата е свързана с поставяне началото на отпечатване на сп. *Читалище*. То е оповестено като *звено на всичките български читалища из България за съобразната им и еднаква дейност по събуждането и просвещението на целия български народ по всичките страни от общото ни Отечество*. Още в първите броеве се посочва, че е нужно повече българи да се запознаят с постигнатото до този момент, поради което се предприема популяризиране на примери от различни читалища. Публикуват се копия от уставите на трите първи читалища, както и на тези в Русе, Видин, Сливен и др. Става ясно, че въпреки общите помежду им основни идеи, то във всеки един от тях има заложена специфика, която се дължи на мястото на учредяването на читалището и неговите учредители. Но това само би объркало дейците по места, изразяващи желание да основат нови читалища. Ето защо се разработва примерен общ устройствен документ, който да бъде използван навсякъде. Той е наречен *типов устав*. Видимо тук прозира идеята за обединение и общи действия, разгръщане на съвместни форми на работа. Целта е да се дадат насоки към новите учредяващи се читалища и така те да бъдат подпомогнати. Единодействието обаче не

изключва самостоятелно развитие. Това е посочено в приетото и публикувано *Възвание към читалищата*. Там като основен принцип е записана автономността на всяко читалище. Всичко посочено показва, че активната дейност на цариградските дейци не остава незабелязана. Тя довежда те да бъдат възприети като основен център на читалищата и към тях да се отправят допитвания и молба за помощ при различни случаи (Стамболски, 1927: 282-283).

В годините след Освобождението центърът на читалищното дело се премества в столицата на българската държава – София. Водеща роля започва да играе учреденото през 1880 г. тук Читалище *Славянска беседа*. Неговите настоятели възприемат виждането, че е нужно да се възроди идеята на цариградските дейци за формиране на единен орган, който да ръководи дейността на читалищата вече в самостоятелната българска държава. Сред основните инициатори изпъква Тодор Г. Влайков, който предлага да се изгради организирана структура, която да осъществява *народообразователна дейност*, като същевременно послужи за основа на обединение на съществуващите вече не малко на брой читалища. Виждането си той базира и на изказаните в предходните години идеи на М. Дринов. Доразвивайки ги, той посочва, че е налице необходимост всички читалища да *работят уеднаквено*, по подобие на училищата. Внимание следва да се обърне и на многобройните читалищни библиотеки, които се приемат за *важен и незаменим помощник в образователното дело*. Като такива обаче, те е нужно да работят по единни правила, които да способстват за набавянето на нови книги, както и предоставяне на възможности за организиране на читални и публични събирания. Обединението, както посочва Тодор Г. Влайков, е нужно. То е с цел да се подпомогнат всички онези, които се интересуват от развитието на делото, което е в полза на хората. Освен това, такъв единен процес би бил от полза и ще срещне подкрепа и на българските власти. Не на последно място, припомним се и предложението на М. Дринов, че чрез читалищата ще се подпомогнат и научните среди. Но, за да се получи това, е нужно да има общи правила, общ център и общи насоки (Кондарев, Сираков, Чолов, 1979: 290).

Изказаните мисли и съображения на Тодор Г. Влайков бързо

намират поддръжници в лицето на голяма част от научните и обществени среди, които съставляват основата на читалищната членска маса. Виждането за сформиранието на обща и единна читалищна организация среща и своите отрицатели. Те не споделят общия ентузиазъм за обединение. Мотивите си за изказаните от тях резерви към обединение те свързват с опасението, че това е в противоречие с основния възприет от зората на създаването на читалищата важен принцип – автономността. Макар споровете да се провеждат основно в читалищните среди, те стават обществено достояние. Всичко това показва, че към този момент все още не е налице разбираемост какво точно се има предвид под *единение в действията*. Значителна част от дейците не го възприемат като обединение на отделните читалища при пълното запазване на тяхната автономия. Напротив, те смятат, че тя ще бъде ликвидирана, което ще заличи и индивидуалността на всяко читалище поотделно. Изказва се дори позицията, че създаването на единно начало няма да оцени спецификата на всяко населено място, която всъщност е в основата на изграждането на местното читалище. Всички тези мнения карат част от интелектуалните кръгове в София, които стоят в основата на читалищната дейност, не само в столицата, но и в страната, и са привърженици на идеята за единен център, да предприемат действия по разяснение какво точно следва да се има предвид, когато се говори за общи начала, общ център и обединение в действията. Като важен момент се акцентира върху необходимостта ясно да бъде посочено пред всички, че всяко предприето действие с цел обединение няма да бъде в противоречие със запазване възможността за вземането на автономни решения от всяко читалище. В поредица от статии публикувани на страниците както на сп. *Читалище*, така и във водещи столични вестници, се изтъква, че необходимостта от синхрон в действията на отделните читалища е естествен процес и не бива да се оспорва. Нещо повече – значителен брой читалища сами вече изразяват желания за такива действия. Тези, които са в по-малките селища, показват най-голям интерес. Именно поради това необходимостта от подпомагането на техния организационен живот трябва да продължи. Посочва се, че всички подкрепят вече започналото споделяне на отделни документи, както и груповото орга-

низиране на сказки, лектории и други публични събирания, които спомагат за единност и организираност. Тази активна дейност на софийските дейци среща своите поддръжници в редица по-големи читалища в страната. Посочва се, че е нужно да се търси ново начало, което да отговаря на нуждите на самите читалища. Поради това, се възприема виждането, че ще се използва нов термин *съюзяване*, който освен че ще бъде разбираем, в най-добра степен ще олицетвори стремежа за единодействие – базиран на доброволно изразено съгласие за обща работа в името на развитието на читалищното дело. Тази идея е развита в най-пълна степен от сливенския общественик и читалищен деец Стефан Гидиков, който я прави обществено достояние. През 1904 г. в рамките на доклад за осъществени наблюдения върху дейността на значителен брой читалища не само в региона, но и в страната, той стига до заключението, че вече е *назряло време за съюзяване*. Различията между отделните читалища създавали основа за развитие единствено на местно ниво. Нужно било обаче нещата да се поставят в национален план. Продължаващият процес по създаването на нови читалища показвал необходимостта да се споделя натрупания вече опит и да се търсят нови решения на констатирани проблеми. Именно поради това, Ст. Гидиков отправя призив за осъществяване на *нов подем и нов разцвет*, който можел да способства за културното израстване на нацията. Всичко това можело да се постигне единствено чрез реализирането на общи цели *обединени, сгрупирани около читалищата*, както и чрез *съюзяване на отделните читалища* (Гидиков, 1910: 59–65)

Гидиков не остава сам в своите виждания. В подкрепа на тях изказва виждане и председателят на оряховското читалище Коста Лулчев. В обширно изложение той прави обстоен анализ на ситуацията с изграждането на нови читалища. Един от основните изводи, до които той достига, е, че липсата на единодействие е пагубна и негативна. Като пример посочва, че неравномерното разпределение на читалищата създава затруднения от организационно и методическо, а не на последно място и от финансово естество. Всяко читалище работи отделно и налице не се забелязва нужният синхрон. А всички имат еднакви цели. Решението на тези проблеми Лулчев

вижда в осъществяването на *общонационално единение*, чрез което всички читалища биха могли да се чувстват едно друго и с общи усилия да творят великото дело на общественото пробуждане. В подкрепа на ползата от това се посочват многобройни примери на сродни на читалищата организации и най-вече на оформените по места учителски сдружения. Всички те възприели виждането за обединяване на съсловни организации на национално ниво с оглед подпомагане на дейностите и взаимна подкрепа.²

Притесненията и нееднозначността в оценката за нужда от съюзяване започва да се споделя сред значителна част от читалищните дейци. Постепенно диалогът се пренася и на страниците на различни вестници и списания. Изразител на становището за необходимостта от формиране на общ съюз, в който на доброволни начала да влязат да членуват всички читалища, става сп. *Читалище*. В поредица от статии се изтъква, че основното притеснение от съюзяване свързано с евентуалното допускане на външна намеса и лишаване от самостоятелност на всяко едно читалище е неоснователна. Дебатът продължава. В подкрепа на съюзния принцип се изказва В. Николчев, който публикува обширна статия в *Демократически преглед*. Правейки обобщен анализ на различните виждания, той посочва, че обединително следва да бъде разбирането, че *читалищата са и ще бъдат място за духовна култура*. Също така те са се доказали като естествено място за организиране на *народни четения и народни университети*. Но това предполага и единност в действията, която може да се постигне чрез учредяването на обща организация, която да обедини всички читалища. Самата организация следвало да бъде доброволна и демократична по своята същност и да отговаря на традиционния дух на самоуправление, така характерен за читалищните организации.³

Публикуваните нови статии и коментарите към тях разширяват дискусията. Вниманието се насочва върху многофункционалните възможности на читалищата с оглед на това, че почти всяко разполага със своя самостоятелна сграда, както и натрупани ресурси, подпомагащи основните им дейности. Подчертава се и реализирането на поредица благотворителни инициативи, както и активната дейност на читалищните библиотеки. Представители на различни научни и об-

ществени среди излизат с препоръки за общи действия в името на изпълнение на държавните цели. Акцентира се върху разпознаваемостта на читалищата от страна на държавните органи, които ги приемат за надежден и ефективен партньор, който успешно би подпомогнал държавата по посока *просвета и възпитание на широките народни маси*. Налага се убеждението, че чрез доброволното съюзяване тези цели ще се постигнат, както и успешно ще се прилагат общи способности за съвместна работа. А всичко това би подтикнало читалищата да разширят своите дейности, което ще ги направи още по-значими и важни (Лазаров, 2011: 27). В средите на читалищните дейци активно се споделя мнението, изказано от Ст. Гидиков на събрание в Сливен, където той публично отправя риторичния въпрос: *Защо хилядата читалища стоят разединени помежду си? Съюзени помежду си те ще могат да се издигнат до мощен културно-просветен пост*. Мнението, че *читалищата трябва да са център на сплотеност, единение, просвета и култура*, той доразвива в публикувано обръщение към всички читалищни дейци в страната. За пореден път отправя призив за *съюзяване на всички читалища и културно-просветни дружества в България*. Отбелязва се, че е нужно това да стане по доброволен път и с ясното съзнание за единство, което следва да възприемат всички читалища. Само по този начин те биха били полезни за своите членове и за хората в населените места, в които развиват дейността си (Гидиков, 1910: 65-66). Именно темата за доброволността е насочена към онези читалищни дейци, чието мнение публично отстоява З. Златев – подпредседател на севлиевското читалище. Според него доброволността при подобен акт следва да бъде от първостепенно значение. Самата тя е водеща, защото отговаря на виждането за автономност и самоуправление при вземане на решения от страна на всяко читалище в страната. С цел постигане на единение при вземането на общо решение в страната се организира своеобразен плебисцит. Той е насочен към всички съществуващи към този момент близо 1000 читалища. Въпросите, които се съдържат в него, са следните:

1. Да се образува ли съюз или не? 2. Съюзът да обхваща ли само читалищата или към него да се включат и други сродни организации?
3. Да се свика ли учредителен конгрес или не? 4. Ако се приеме, че ще

има съюз, то къде да се свика конгрес и колко време да трае неговото провеждане? 5. По колко делегати от читалище да бъдат излъчени? 6. Да се изработи ли предварително проектоустав и на кого да се възложи тази задача?

Към въпросника се отправя искане и за становище по запазване на автономността на всяко читалище. Почти всички участвали в допитването отговарят положително на поставените въпроси, свързани с нуждата от съюзяване. Съюзът се възприема като важна крачка в развитието на читалищното дело в национален мащаб. Уникалността и възможността за собствени решения се запазват, но единодействието се изтъква като необходимост за бъдещото развитие. Това дава възможност за формиране на единен Съюз да бъде реализирана. На 11, 12 и 13 април 1911 г. в салона на столично читалище *Славянска беседа* се свиква Учредителен конгрес. Обявен е като начинание, свързано с нуждата от *изграждане на обща читалищна организация*. Почти всички от присъстващите 158 делегати от цялата страна се изказват в подкрепа на съюзната идея и дават съгласието си българските читалища да имат своя единна организация, която не само да ги представлява, но и да зачита тяхната автономия и да я отстоява. Така се стига до създаването на *Съюза на народните читалища*, който и до днес е национално представителната организация на българските читалища.

*

Изграждането на Съюза на народните читалища представлява съществен момент от развитието на общонародното читалищно дело. Изразяването на различни мнения е отражение на основните принципи, заложи при учредяването още на първите читалища. Доброволността, самостоятелността във вземането на решения, отчитане на конкретната специфика, както и недопускане на чужда намеса при вземането на решения стават основни постановки и в учредителните документи на Общия съюз. Единодействието в дейността на всички читалища се възприема като проява на единност в различията. Това е и един от най-важните акценти, които читалищните дейци поставят като фундамент за по-нататъшното развиване на делото в цялата страна.

Използвани източници

Гидиков, С. (1910) Читалищата като центрове на културна дейност. – В: Юбилеен сборник на Българското народно читалище „Зора“ в гр. Сливен (1860–1910). София. [Gidikov, S. (1910) *Chitalishtata kato tsentrove na kulturna deynost*. – V: *Yubileen sbornik na Balgarskoto narodno chitalishte „Zora“ v gr. Sliven (1860–1910)*].

Дринов, М. (1971) Съчинения. Т. II. София. [Drinov, M. (1971) *Sachinenia*. Т. II, Sofia].

Кондарев, Н., Ст. Сираков, П. Чолов. (1979) *Народните читалища преди Освобождението*, Т. 2. София. [Kondarev, N., St. Sirakov, P. Cholov. (1979) *Narodnite chitalishta predi Osvobozhdenieto*, Т. 2., Sofia].

Лазаров, Ст. (2011) *Читалищният съюз (1911–2011). Учредяване, прекратяване и въстановяване на неговата дейност*. София. [Lazarov, St. (2011) *Chitalishtniyat sayuz (1911–2011). Uchredyavane, prekratyavane i vastanovyavane na negovata deynost*, Sofia].

Стамболски, Хр. (1927) *Автобиография. Дневници и спомени*. Т. I (1852–1868). София. [Stambolski, Hr. (1927) *Avtobiografia. Dnevniitsi i spomeni*. Т. I (1852–1868), Sofia].

Бележки

¹ НБКМ, БИА, ф. 132 (БЧ-Ц).

² Камбана, г. IV, 1910, бр. 874.

⁴ *Демократически преглед*, г. VIII, 1910, кн. 8.

ХАРМОНИЯ В РАЗЛИЧИЯТА/ HARMONY IN DIVERSITY

Сборник с доклади от Научната конференция
Хармония в различията – София, 08.12.2023/
Collection of Papers from
the Harmony in Diversity Scientific Conference,
Sofia, December 8th 2023

Българска/ Bulgarian
Първо издание/ First edition

Съставители/ Scientific Editors
Жоржета Назърска, Светла Шапкалова/
Georgeta Nazarska, Svetla Shapkalova

Редактор/ Editor
Ангелина Пенева/ Anguelina Peneva

Предпечат и печат
Лазарон принт ООД

Формат 60/90/16
Печатни коли 43,5

Академично издателство
За буквите – О писменехъ/
Academic Publisher
Za bukвите – O pismeneh

ISSN 2367-78999